Tiina Muinonen
neuvotteleva virkamies

Sivistysvaliokunta

Hallituksen esitys laeiksi lastensuojelulain sekä varhaiskasvatuslain 6 ja 60 §:n muuttamiseksi (HE 56/2023 vp)

Lastensuojelun jälkihuollon ikärajan laskeminen

Esityksellä lastensuojelun jälkihuollon ikärajaa laskettaisiin nykyisestä 25 ikävuodesta kahdella vuodella. Muutos perustuu pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelmaan ja muutos tulisi voimaan 1.1.2024. Hyvinvointialueen velvollisuus järjestää jälkihuoltoa päättyisi näin jatkossa nuoren täyttäessä 23 vuotta.

Jälkihuollolla tarkoitetaan sijaishuollon tai pitkän avohuollon sijoituksen päättymisen jälkeen tarjottavaa kokonaisvaltaista tukea lapselle tai nuorelle. Jälkihuollon tarkoituksena on tukea lapsen kotiutumista kodin ulkopuolisen sijoituksen jälkeen tai auttaa aikuistuvaa nuorta saavuttamaan riittävät valmiudet itsenäisen elämän aloittamiselle. Enemmistö jälkihuollon asiakkaista on täysi-ikäisiä. Oikeus jälkihuoltoon on subjektiivinen, mutta tuen tarvetta arvioidaan yksilökohtaisesti ja tukea järjestetään tarpeen mukaisesti. Jälkihuoltoon oikeutettujen nuorten aikuisten ryhmä ei ole homogeeninen ja jälkihuollon perustehtävään kuuluu hyvinkin erilaisiin tuen tarpeisiin vastaaminen. Osa pärjää kevyemmällä tuella, mutta osa on vaativan monialaisen tuen tarpeessa. Paljon tukea tarvitsevilla voi olla hyvin monimuotoisia, kompleksisia ja kumuloituvia sosiaalisia ja terveydellisiä ongelmia, jotka alentavat heidän toimintakykyään. Myös nuorten opiskeluvalmiuksien ja työ- ja toimintakyvyn kartoituksessa ja tukemisessa on ollut puutteita. Mitä useammalla elämän osa-alueella ja mitä enemmän nuorella on tuen tarvetta, sitä suurempi riski hänellä on pudota palvelujen väliin ja syrjäytyä. Lastensuojelun jälkihuollon ikäraja nostettiin 21 vuodesta 25 vuoteen 1.1.2020 voimaan tulleella lastensuojelulain muutoksella (542/2019). Ikäraja jäisi laskun jälkeen edelleen korkeammaksi kuin mistä sitä vuonna 2019 lähdettiin nostamaan. Muutoksen jälkeen 18 vuotta täyttänyt nuori voisi tarvittaessa yhä olla 5 vuotta jälkihuollon tukitoimien piirissä. Lakiehdotus ei sisällä muutoksia jälkihuollon sisältöön.

Muutoksen myötä jälkihuollon piirissä nyt olevat nuoret eivät jatkossakaan jäisi ilman tarpeenmukaisia palveluita vaan heidän palvelutarpeeseensa tulee vastata koko nuorten monialaisella palvelujärjestelmällä mukaan lukien sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut sekä sosiaaliturvaetuudet. Lakiehdotukseen on sisällytetty 6 kuukauden siirtymäaika, mikä tarkoittaa, että jälkihuolto päättyisi vasta 30.6.2024 niillä nuorilla, jotka lain tultua voimaan olisivat 23 tai sitä vanhempia. Siirtymäsäännöksellä halutaan turvata nuorten suunnitelmallinen saattaminen tarpeenmukaisten palveluiden ja etuuksien piiriin. Lisäksi siirtymäsääntelyssä huomioitaisiin ennen lain voimaantuloa annetut hallintopäätökset jälkihuollon tukitoimista. Hyvinvointialueet olisivat näin velvollisia järjestämään jälkihuollon tukitoimet päätöksien mukaisesti, vaikka päätösten mukaiset tukitoimet ulottuisivat pidemmälle kuin ehdotettu siirtymäaika.

Nuoren tarvitsema riittävä itsenäistymisen tuki on mahdollista toteuttaa jälkihuoltona 23 ikävuoteen mennessä, kun jälkihuollon aikaiset toimenpiteet kohdennetaan yksilöllisesti oikein ja

vaikuttavasti. Jatkossa on tärkeä kehittää myös lastensuojelun sijaishuollon aikaista työskentelyä sekä panostettava mahdollisimman varhaiseen ja vaikuttavaan toimintaan tätäkin edeltävästi, jotta lastensuojelun asiakkuutta ei edes syntyisi. Parhaimmillaan muutos voi ehkäistä lastensuojeluasiakkuuksien pitkittymistä ja kannustaa hyvinvointialueita kehittämään nuorten aikuisten ja perheiden muuta sosiaalityötä ja palveluja sekä tehostamaan yhteistyötään kuntien (esimerkiksi etsivän nuorisotyön) kanssa. Jälkihuollon jälkeen yhä suurempaan roolin tulisi nousta koulutuksen ja työllisyyden tuen, jos nuori edelleen on vailla tutkintoa ja/tai työpaikkaa. Etsivä nuorisotyö ulottuu aina 29 ikävuoteen saakka, joten rinnalla kulkijan voi saada muualtakin kuin sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista.

Hallitusohjelmaan on kirjattu sosiaali- ja terveyspalvelujen laaja sisällöllinen uudistaminen ja hyvinvointialueiden ohjauksen tehostaminen niin sanotulla palvelureformilla. Osana tätä reformia hallitus on päättänyt uudistaa myös lastensuojelulainsäädännön. Nämä uudistukset ovat mahdollisuus toteuttaa edellä mainittuja muutoksia.

Hallitusohjelman mukaisesti ikärajan laskulla tavoitellaan 12 miljoonan euron valtiontaloudellista säästöä vuonna 2024 ja 24 miljoonan euron säästöä vuodesta 2025 lukien.

Varhaiskasvatuksen järjestämisvastuu ja siitä aiheutuvien kustannusten korvaaminen

Esityksessä ehdotetaan myös täsmennettäväksi varhaiskasvatuslakia lastensuojelulain nojalla sijoitetun lapsen varhaiskasvatuksen järjestämisvelvollisuuden osalta silloin, kun lapsen varhaiskasvatus järjestetään muualla kuin lapsen kotikunnassa. Varhaiskasvatuslaissa säädettäisiin myös kuntien välisestä kustannustenjaosta tähän liittyen. Myös lastensuojelulakia täsmennettäisiin asiaan liittyen. Ehdotuksen taustalla on sosiaali- ja terveyspalveluiden rakenneuudistuksen myötä kuntien ja hyvinvointialueiden kesken on syntynyt epäselvyys lastensuojelulain nojalla sijoitetun lapsen varhaiskasvatuksen kustannusvastuusta. Epäselvyyttä on myös kuntien välisestä vastuusta (lapsen kotikunta – sijoituspaikan sijaintikunta/jälkihuollossa olevan lapsen asuinkunta). Sote-uudistuksen voimaantulon yhteydessä lastensuojelulain 16 b §:n 1 momentin säännöstä olisi tullut täsmentää kunnan ja hyvinvointialueen järjestämisvastuita vastaavaksi. Mainitun säännöksen ei ole tarkoitettu olevan poikkeus varhaiskasvatuslain mukaisesta kunnan järjestämis- ja kustannusvastuusta. Koska varhaiskasvatus, kuten esi- ja perusopetuskin, ovat kunnan järjestämisvastuulla olevia kunnan lakisääteisiä tehtäviä, johon kunnat saavat laskennallisen rahoituksen, ei näihin liittyvää järjestämis- tai rahoitusvastuuta voida osoittaa hyvinvointialueelle. Esityksen muutokset tämän asiakohdan osalta on valmisteltu yhdessä OKM:n ja VM:n kanssa. Ehdotuksilla ei ole valtiontaloudellisia vaikutuksia.

Sote-uudistuksesta johtuvat korjaukset

Lisäksi hallituksen esityksellä korjattaisiin sote-uudistuksessa lastensuojelulakiin jääneet eräät teknisluonteiset virheet.

Voimaantulo: Lait ehdotetaan tulevaksi voimaan 1.1.2024.